

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 1565-1590

**Bir İntihal Örneği Olarak Hafız Yahya Hilmi Kastamonî'nin
Misbâhu'l-İhvân li Taharrî Âyâtî'l-Kur'ân Adlı Eseri
Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh al-Ihvân li-Taharrî Âyât al-Qur'ân
as a Sample of Plagiarism**

İskender Şahin

Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Ü., İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.

Assistant Professor, İzmir Katip Çelebi University, Faculty of Islamic Sciences,

Department of Qur'anic Exegesis, İzmir, Turkey

iskender.sahin@ikc.edu.tr

ORCID ID orcid.org/0000-0002-0535-5762

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 03 Ekim/October 2017

Kabul Tarihi / Accepted: 19 Kasım/November 2017

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık/December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Cilt / Volume: 21 **Sayı / Issue:** 3 **Sayfa / Pages:** 1565-1590

DOI: <https://doi.org/10.18505/cuid.341430>

Atıf/Cite as: Şahin, İskender. "Bir İntihal Örneği Olarak Hafız Yahya Hilmi Kastamonî'nin Misbâhu'l-İhvân li Taharrî Âyâtî'l-Kur'ân Adlı Eseri-Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh al-Ihvân li-Taharrî Âyât al-Qur'ân as a Sample of Plagiarism". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 21, sy. 3 (Aralık/December 2017): 1565-1590. doi: 10.18505/cuid.341430.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/cuid>

Copyright © Published by Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

For Permissions: ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr

Bir İntihal Örneği Olarak Hafız Yahya Hilmi Kastamonî'nin

***Misbâhu'l-Ihvân li Taharrî Âyâtî'l-Kur'ân* Adlı Eseri**

Öz: Fihristler, Kur'an araştırmalarında önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Kur'an'a ait bir kelimenin hangi âyetlerde ve ne şekilde geçtiğini kolayca bulabilmek ancak bu türden eserlerle mümkün olabilmektedir. İlk örneklerini Müslüman ilim adamlarının verdiği söz konusu eserler, daha sonraları oryantalistler tarafından da yazılmış ve Alman doğu bilimci Gustavus Flügel (ö. 1870) vasıtasıyla ilk olgun meyvesini vermiştir. Onun telif ettiği Kur'an fihristi, bu sahada büyük bir çığır açmış ve kendisinden sonra Müslümanlar tarafından kaleme alınan eserlere de kaynaklık etmiştir. Fakat Osmanlı döneminin son kuşak âlimlerinden biri olan Yahya Hilmi Kastamonî (XIX.yy) *Misbâhu'l-ihvân* isimli fihristinde Flügel ve eserinden hiç söz etmemiştir. Bu makalede her iki müellifin eserleri tanıtılmış, daha sonra yapılan bariz hatalar yönüyle karşılaştırılmış ve Kastamonî'nin eserinin orijinal olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Konkordans, Flügel, Yahya Hilmi Efendi, İntihal, *Misbâhu'l-ihvân*.

**Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh al-Ihvân li-Taharrî Âyât al-Qur'ân
as a Sample of Plagiarism**

Abstract: Indexes are among the important resources for studies on the Qur'ân. Owing to such works, it is possible to find easily whether a word belong to Qur'ân and in which verses or how it is used. Such works of arts, whose early examples are given by Muslim scientists, later written by orientalists and thus gave its first work of art with the help of a German Orientalist Gustavus Flügel. His accommodation of Qur'ân index blazed a trail in this field and later, it became a resource to those work written by Muslims. Yahya Hilmi Kastamonî who was one of the late Ottoman Era scholar never mentioned from Flügel and his work in his work named *Misbâh al-Ihvân*. In this article, after introduction of the work of these two authors, two works are compared in terms of obvious mistakes. The aim is to determine whether the work of Kastamonî is original or not.

Keywords: Qur'ân, Concordance, Flügel, Yahya Hilmi Efendi, Plagiarism, *Misbâh al-Ihvân*.

SUMMARY

The scope of this work consists of the comparison of two "index" type of works. It's obvious that indexes are the most essential source in the Qur'ân based researches. The aim of these kinds of works is both to enable researchers to reach verses of the Qur'ân and to show those concepts where and how it is displayed in the Qur'ân. Thus, both effort and time loss will be prevented.

Together with knowing that the first Qur'an indexes were prepared by Muslim authors, it's not clear which one is the first. The work called *Tertibu zîbâ* by Ottoman theologian Muhammed al-Vardarî is considered as one of the first indexes in the field. The author organised this work by putting the very first words of verses of the Qur'ân in an alphabetic order in Turkish so as to reach the intended verse of the Qur'ân easily. The efforts for writing indexes continued later on, by taking his work as an example, the number has extended hastily with writing other works up to now.

On the other hand; besides Muslims, we can see that the orientalisists have involved in carrying out index preparations. For the first time, Gustavus Flügel wrote a Qur'ân index, originally named as *Concordanticae Corani Arabicae*, and named as *Nüçûm al furkân fi atrâf al-Qur'ân* in Arabic so that Muslims may benefit from it. It's obvious that Flügel's work which was prepared orienting to find Qur'ânic words has influenced Muslim index authors. After *Concordanticae Corani Arabicae* written, the number of the works alike in Islamic world has extended vastly.

One of such works is the work of art of Kastamonî Yahya Hilmi's *Misbâh al-ihvân li tahharî âyât al-Qur'ân* written in 1322/1906. Although in those works which was written after Flügel's index, the authors credited Flügel and his *Concordanticae Corani Arabicae*, Kastamonî, being the topic of the article in this work as well, didn't credit him and his index. The situation grasped our attention and caused us to focus on these two works.

On this point, *Concordanticae Corani Arabicae* pioneering in index writing and *Misbâh al-ihvân* carefully investigated and later compared to one another. In the next step, the aspects that both index have in common and different have been tried to detect. Thus, the originality of Kastamonî's work was questioned.

Flügel made undeniable errors on the point of detecting the origin of 39 words while sorting out words of the Qur'ân alphabetically. These errors he made clears out obviously the authors being incapable of Arabic grammar and not having a grasp of the meaning of the Qur'ânic words. Another failure Flügel made was despite arranging words in a letter order, in some places he didn't pay attention. Besides, the verse of the Qur'ân numbers doesn't fit with those numbers Muslims take as a basis from copy of the Qur'ân we have today.

Kastamonî, whose life we don't have any information, made mistakes in detecting 39 origins of the words in the Qur'ân in his index just like Flügel. Besides, the numbers he gave to the verses of Quran and the ones in the copy of the Qur'ân that Muslims use doesn't correspond. Another mistake Kastamonî made in *Misbâh* is despite putting words in an alphabetic order, he didn't pay attention in some places.

Like this, the data received from investigation of both authors compared to one another and eventually some results came across. According to this, it's clearly seen that the error Kastamonî and Flügel made upon detecting the origin of the 39 words are the same. On the other hand, the numbers both author gave to verses of the Qur'ân in their works correspond with one another. Also, Kastamonî repeated the same errors Flügel did in the alphabetical order of the words. As a result of all the comparisons, it's detected that *Misbâh al-ihvân* is the same of *Concordantiae Corani Arabicae*. This similarity is not a mere coincidence. As it's understood from the result, Kastamonî plagiarised Flügel's index and wrote it by crediting himself.

Continuity and depending on sources is a very important aspect on academic studies. To do that, all academic works must be based on previous efforts. For any reason, if this doesn't happen, works lose their scientific base and became unreliable. As a result, scientific ethic will be neglected and violated and so the field of study will be in harm's way. The major reason that prevents obeying those codes, which creates the orient of academic study, of continuity and reliability is the academic theft called plagiarism. Plagiarism which is defined as showing one's thoughts, works and writings as his/her own without giving proper credit to source in any portion by another author is an enormous ethic problem. The activity of interchanging an author work which was put together with great effort with-

out giving any proper credit is the further step of the plagiarism. It's clearly understood that Kastamonî has fallen the same mistake. At the end of research, it's revealed that Kastamonî didn't compile a work of art. However, he deceived the scientific community by taking the work at issue to himself in his preliminary and disdain the ethical rules in academic studies.

As a result, this study aims to raise an awareness upon the necessity of reading the works that resembles one another by comparing right or wrong sides when evaluating those works. if this is done, the originality of works, their relationship, similarities and differences will both be seen clearly and be evaluated wholesomely.

GİRİŞ

Müslümanlar, hayatlarının merkezinde yer alan vahyin inişiyile birlikte onunla daima meşgul olmuşlardır. İbnü'n-Nedîm'in (ö. 380/990) *Fihrist*'inden öğrendiğimiz kadarıyla inzâlından itibaren dördüncü asra kadar Kur'an hakkında yazılan eserlerin sayısı dört yüzü bulmuştur. Onun üzerine yapılan çalışmalar, daha sonraları ivme kazanmış ve bu alanda sayıları yüz binleri bulan telif eserler vücuda getirilmiştir. Bu çalışmaların bir boyutunu da “fihrist” türü eserler meydana getirmektedir. Kur'an araştırmalarında başucu kaynağı olarak görülen fihristler, Kur'an âyetlerine kolayca erişebilmek, kelimelerinin hangi âyet ve surelerde ne şekilde geçtiğini göstermek suretiyle araştırmacıların emek ve zaman kaybını önlemek için hazırlanmış eserlerdir. İlk fihristin Alman şarkiyatçı Gustavus Leberect Flügel tarafından kaleme alındığı şeklinde bir kanaat olmasına rağmen,¹ ondan çok önceleri Müslüman âlimler Kur'an fihristleri hazırlamışlardır. Söz konusu müelliflerden bir tanesi de Osmanlı ulemasından Hafız Muhammed el-Vardarî'dir (ö. 1054/1645).² Bu sahanın ilklerinden addedilen ve *Tertîbu zîbâ* olarak isimlendirilen eser h. 1284/1867 yılında neşrolunmuştur. Müellifin, kitabında Kur'an'da geçen kelimelerin fihristini değil de sadece âyetlerin başlangıç kelimelerini alfabetik olarak tertip etmek suretiyle aranan âyetlere kolayca

¹ Ali Murat Yel, “Flügel, Gustav Leberect”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (İstanbul: TDV Yay., 1996), 165.

² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1: 277-278.

1570 | Şahin, İskender. Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh ...

ulaşabilme amaçlı bir fihrist hazırladığı ve bunu da Türkçe yazdığı kaydedilmektedir.³ Böylece ilk defa Müslümanların başlattığı fihrist yazma faaliyeti sonraki dönemlerde devam etmiş, onun eseri örnek alınmak suretiyle günümüze kadar bu sahada başka eserler telif edilmiştir. Bunlar arasında Mustafa b. Mehmet Said'in (XVII.yy) 1103/1691 telif edilen *Nücûmû'l-furkân*'ı, Mirza Kazım Bey'in (XIX.yy) 1276/1859 da tab' edilen *Miftâhu künûzu'l-Kur'an*'ı, , Hacı Salih Nazım b. Mehmet'in (XIX.yy) *Delîlu'l-hayrân fi'l-keşfi an âyi'l-Kur'an*'ı, Kütahya müftüsü Bâlizade Mehmet Şerif'in (XIX.yy) 1289/1872'de neşredilen *Miftâhu't-tefâsîr ve misbâhu'l-âyât*'ı ve Alemîzâde Feyzullah el-Hasenî'nin (XIX.yy) 1324/1907 yılında basılan *Fethu'r-rahmân li tâlibi âyâtî'l-Kur'ân*'ı sayabileceğimiz Kur'an fihristlerinden sadece bir kaçıdır.⁴

Fihrist yazma işiyle Müslümanların yanı sıra müsteşrikler de meşgul olmuşlardır. Onlardan ilk defa Kur'an fihristi hazırlayan müellif Flügel'dir. O, asıl adı *Concordanticae Corani Arabicae* olan eserini Müslümanlar da istifade etsin diye *Nücûmû'l-furkân fi etrâfi'l-Kur'ân* şeklinde Arapça olarak isimlendirmiştir.⁵ Vardarî'nin alfabetik sistemini almış olmakla birlikte âyetlerin değil de kelimelerin fihristini çıkarmıştır. Flügel'den sonra Rudi Paret de *Der Koran. Kommentar und Konkordanz* adı altında bir fihrist kaleme almış ve Almanca olarak neşretmiştir.

Gustavus Flügel'in çalışmasının fihrist yazan Müslüman ilim adamlarını oldukça etkilediği muhakkaktır. Söz konusu eserin yayınlanması kendisinden sonraki çalışmaları etkilemiş ve böylece onun benzeri telif edilmiş kitapların sayısının artmasına katkıda bulunmuştur. Alemîzâde Feyzullah el-Hasenî'nin (XIX.yy) telif ettiği ve 1907 yılında Beyrut'ta basılan *Fethu'r-rahmân li tâlibi âyâtî'l-Kur'ân* ve Muhammed Fuad Abdülbakî'nin 1947'de neşrettiği *Mucemû'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı çalışmalar, şekil ve içerik yönüyle Flügel'in eseriyle oldukça benzeşmektedir. Alemîzâde Feyzullah el-Hasenî ve Muhammed Fuad Abdülbakî, Flügel'in mevzu bahis kitabını incelediklerini, takdire şayan bir çalışma olduğunu

³ Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 277-278. İsmi geçen eser, İsmail bin Abdülganî en-Nablûsî (ö. 1062/1652) tarafından *Unvânu'l-Âyât* başlığı altında Arapçaya çevrilmiştir.

⁴ Osman Keskiöğlü, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerîm Bilgileri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 149-151.

⁵ Eser 1842'de Leipzig'de müellif tarafından neşredilmiştir.

ve ondan istifade ettiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte ilgili eserin içerisinde birçok hatanın yapılmış olduğunu belirterek tek tek göstermişlerdir.⁶

Fakat hemen hemen aynı tarihlerde benzer türde Kastamonî Yahya Hilmi b. Hüseyin'in 1322/1906 yılında neşrettiği *Misbâhu'l-ihvân li taharrî âyâtî'l-Kur'an* adlı bir eserden daha söz etmek gerekir. Diğerlerinden farklı olarak bu çalışmanın özelliği, Flügel'in çalışması ile her yönüyle benzerliği olmasına rağmen, müellifi olan Kastamonî'nin Flügel'den ve kitabından hiç bahsetmemiş olmasıdır.⁷ Bu durum, bize bir hayli ilginç gelmiş, dikkatimizi çekmiş ve bakışlarımızın bu iki eser üzerine çevrilmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada İslam âleminde fihrist yazımına büyük tesirleri olan Flügel'in *Concordanticae Corani Arabicae*'sı ile Flügel'den hiç bahsetmeyen ve fakat onunla birbir örtüşen Kastamonî'nin *Misbâhu'l-ihvân*'ını karşılaştırmak suretiyle her iki eserin ayrışan ve benzeşen yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle de Kastamonî'nin çalışmasının orijinal olup olmadığı sorgulanmıştır.

1. FLÜGEL ve CONCORDANTICAE CORANİ ARABICAE'SI

Yaptığı önemli çalışmalarla ismini duyuran Alman şarkiyatçı Gustav Flügel, 1802 yılında Almanya'nın Saksonya eyaletinde dünyaya gelmiştir. Devrin tanınmış ilim adamlarından ilahiyat, felsefe ve doğu dilleri alanlarında dersler almış ve bu arada Latince ve Grekçeyi de öğrenmiştir. Üniversite tahsilinden sonra Avrupa'nın pek çok kütüphanesindeki İslamî yazma eserler üzerine yoğunlaşmıştır. Çalıştığı kütüphanelerde onların kataloglarını hazırlamış ve bazı Müslüman âlimlerin yazma halindeki eserlerinin de tahkikini gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında ilmî çalışmalara kaynak niteliğindeki İbnü'n-Nedîm'in *Fihrist* ve Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Keşfü'z-zünûn* adlı katalog türü iki eser yer almaktadır. Bir müddet üniversite hocalığı da yapan Flügel, 1870 yılında vefat etmiştir.

⁶ Alemezâde Feyzullah el-Hasenî, "Mukaddime", *Fethu'r-rahmân li talibi âyâtî'l-Kur'an içinde* (Beyrut: el-Matbaatü'l-ehliyye, 1323), 3; Muhammed Fuad Abdülbakî, "Mukaddime", *Mucemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm içinde* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420), 2-5.

⁷ Kastamonî, Yahya Hilmi b. Hüseyin *Misbâhu'l-ihvân li taharrî Âyâtî'l-Kur'an* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1322), 2-4.

Geride yaklaşık on sekiz eser bırakan müellif, İslam dünyasında daha çok, büyük uğraşlar neticesinde kaleme aldığı Kur'an fihristiyle tanınmaktadır.⁸

Flügel, *Concordantiae Corani Arabicae* adını verdiği fihristini 1842'de Leipzig'de neşretmiştir. Kitap Latince bir mukaddimeden ve asıl fihristin yer aldığı iki kısımdan oluşmaktadır. Müellif, mukaddimesinde fihristi hazırlarken takip ettiği birtakım usullerden bahsetmiş fakat faydalandığı kaynaklara dair herhangi bir bilgi vermemiştir.

Kur'an kelimelerinin fihristinin yer aldığı asıl bölüm, her sayfa beş sütuna ayrılmış halde dizayn edilmiş ve bu sütunlara kelime kalıpları, bu kalıpların altlarına da onların geçtiği âyet ve sûre numaraları birlikte verilmiştir. Söz konusu numaraların karıştırılmaması için sure numaraları büyük ve bold, âyet numaraları da küçük olarak yazılmıştır.

Müellif, kelimelerin dizilişini ilk harfi esas alan modern sözlük diziliş usulüne göre yapmış, sırasıyla kök kelimeleri elif harfinden başlatmak suretiyle ye harfine kadar sıralamıştır. Haddizatında bu tarz bir usul, Flügel ile başlamış değildir. Ondan çok önceleri ilk fihristi oluşturan Vardarî, kendi eserinde alfabetik usulü başarılı bir şekilde uygulamış ve sonrakilere de bu konuda örnek olmuştur.

Eserde sûrelerin sıraları ve numaraları, Müslümanların kullandığı mushaftaki sıra ve numaralarla aynıdır. Fakat âyet numaraları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Kimi sûrelerin âyet numaraları örtüşürken maalesef kimi âyet numaraları örtüşmemektedir. Bunun sebebi herhalde, Flügel'in fihristten yaklaşık sekiz yıl önce 1834 yılında Leipzig'de kendisinin hazırlayıp neşrettiği *Corani Textus Arabicus* adlı mushafı esas almış olmasıdır. Flügel, söz konusu mushafın âyetlerini bizzat kendisi numaralandırmış ve bu âyet numaraları da sonraki şarkiyatçılar tarafından esas alınmıştır.⁹ Ne var ki onun âyetlere verdiği numaralarla bizim esas aldığımız Mushafların âyet numaraları örtüşmemektedir. Elimizdeki mushaflarla uyuşmayan söz konusu numaraların sayısı tespit edebildiğimiz kadarıyla yüzlerle ifade edilecek şekilde bir hayli fazla olmasına rağmen bu çalışmada hepsine değinmek sınırlarımızı aşacağı için örnek olması açısından burada sadece yirmi tanesini vermekle yetineceğiz.

⁸ Yel, "Gustav Flügel", 165-166.

⁹ Flügel, *Corani Textus Arabicus* (Leipsiae: 1834).

- الإبل el-En'âm 6/144'te geçmesine rağmen 145'te gösterilmiştir.¹⁰
فأَكَلَا Tâ Hâ 20/121'de geçmesine rağmen 119'da gösterilmiştir.¹¹
وَالْبَخْرُ Lokmân 31/27'de geçmesine rağmen 26'da gösterilmiştir.¹²
نُجَارِي Sebe' 34/17'de geçmesine rağmen 16'da gösterilmiştir.¹³
فَحَسْبُهُ el-Bakara 2/206'da geçmesine rağmen 202'de göstermiştir.¹⁴
النُّنُوبِ Âl-i İmrân 3/135'te geçmesine rağmen 129'da gösterilmiştir.¹⁵
صَنَعْنَا el-Enfâl 8/66'da geçmesine rağmen 67'de gösterilmiştir.¹⁶
بُضِلَ Muhammed 47/4'te geçmesine rağmen 5'te gösterilmiştir.¹⁷
سَيُطَوَّفُونَ Âl-i İmrân 3/180'de geçmesine rağmen 176'da gösterilmiştir.¹⁸
يَعْنَى el-Ahkâf 46/33'te geçmesine rağmen 32'de gösterilmiştir.¹⁹
يُقَدِّرُ en-Nahl 16/76'da geçmesine rağmen 77'de gösterilmiştir.²⁰
لِأَقْرَبِ el-Kehf 18/24'te geçmesine rağmen 24'te gösterilmiştir.²¹
لَقُرْآنُ el-Vâkıa 56/77'de geçmesine rağmen 76'da gösterilmiştir.²²
لَيْثِ Hûd 11/69'da geçmesine rağmen 72'de gösterilmiştir.²³
فَأَنْبَتْنَا en-Neml 27/60'da geçmesine rağmen 61'de gösterilmiştir.²⁴
مَنْثُورًا el-Furkân 25/23'te geçmesine rağmen 25'te gösterilmiştir.²⁵
نُصْرٍ el-Ankebût 29/10'da geçmesine rağmen 9'da gösterilmiştir.²⁶

¹⁰ Flügel, *Concordanticae*, 1; *Corani Textus*, 73.
¹¹ Flügel, *Concordanticae*, 10; *Corani Textus*, 165.
¹² Flügel, *Concordanticae*, 27; *Corani Textus*, 217.
¹³ Flügel, *Concordanticae*, 43; *Corani Textus*, 226.
¹⁴ Flügel, *Concordanticae*, 51; *Corani Textus*, 15.
¹⁵ Flügel, *Concordanticae*, 73; *Corani Textus*, 33.
¹⁶ Flügel, *Concordanticae*, 113; *Corani Textus*, 93.
¹⁷ Flügel, *Concordanticae*, 113; *Corani Textus*, 270.
¹⁸ Flügel, *Concordanticae*, 117; *Corani Textus*, 36.
¹⁹ Flügel, *Concordanticae*, 134; *Corani Textus*, 270.
²⁰ Flügel, *Concordanticae*, 149; *Corani Textus*, 140.
²¹ Flügel, *Concordanticae*, 151; *Corani Textus*, 152.
²² Flügel, *Concordanticae*, 151; *Corani Textus*, 289.
²³ Flügel, *Concordanticae*, 171; *Corani Textus*, 116.
²⁴ Flügel, *Concordanticae*, 190; *Corani Textus*, 100.
²⁵ Flügel, *Concordanticae*, 190; *Corani Textus*, 188.
²⁶ Flügel, *Concordanticae*, 195; *Corani Textus*, 208.

1574 | Şahin, İskender. Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh ...

يَسْتَكْفِت en-Nisâ 4/172'de geçmesine rağmen 170'de gösterilmiştir.²⁷

وَوَجَدُوا el-Kehf 18/49'da geçmesine rağmen 47'de gösterilmiştir.²⁸

هَذَا Meryem 19/90'da geçmesine rağmen 92'de gösterilmiştir.²⁹

Yukarıda sunduğumuz bilgileri, ileride Kastamonî'nin eseriyle bir karşılaştırma yapmak ve daha somut neticeler almak maksadıyla verdik.

Flügel, fihristinde Kur'an kelimelerini alfabetik olarak tasnif ederken birtakım yanlışlar yapmıştır. Bunlar, kelime köklerinin tayin edilmesi noktasında kendisini göstermektedir. M. Fuad Abdülbâkî'nin de eserinin mukaddimesinde zikrettiği üzere Kur'an'a ait yaklaşık otuz dokuz kelimenin kökünü tespit hususunda müellif çok fahiş hatalar yapmıştır. Bu durum, onun Arapça konusunda oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki çizelgede ilgili yanlışlar gösterilmiştir. Çizelgede Flügel'in hata yaptığı kelimeleri ve bunların kullandığımız resmî mushaf ile müellifin kendisine ait mushafta kaçınıcı âyette geçtiklerini gösteren listeyi, Fuad Abdülbâkî'nin eserinden naklederek sunuyoruz.³⁰

Resmî Mushaf	Flügel Mushafı	Hata nedeni	Doğrusu
وَأَبْرِيْقَ-el-Vâkıa 56/18. ³¹	18	إبريق	ب ر ق
فَأْتُرْنَ-el-Âdiyât 100/4. ³²	4	ا ث ر	ث و ر
أَدُوا-ed-Duhân 44/18. ³³	17	ا د د	ا د ی
إِسْتَبْرَقِ-el-Kehf 18/31. ³⁴	30	ا س ت ب ر ق	ب ر ق
مُؤَصَّدَةٌ-el-Beled 90/20. ³⁵	20	أ ص د	و ص د
فَأَسْتَبِقُوا-Yâsîn 36/66. ³⁶	66	ب ق ی	س ب ق

²⁷ Flügel, *Concordantiae*, 199; *Corani Textus*, 52.

²⁸ Flügel, *Concordantiae*, 208; *Corani Textus*, 153.

²⁹ Flügel, *Concordantiae*, 203; *Corani Textus*, 160.

³⁰ Muhammed Fuad Abdülbâkî, "Mukaddime", *Mucemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm içinde*, 2-5.

³¹ Flügel, *Concordantiae*, 1.

³² Flügel, *Concordantiae*, 4.

³³ Flügel, *Concordantiae*, 7.

³⁴ Flügel, *Concordantiae*, 9.

³⁵ Flügel, *Concordantiae*, 9.

³⁶ Flügel, *Concordantiae*, 33.

الْأَتَقَى-el-Leyl 92/17. ³⁷	17	ت ق ی	و ق ی
أَتَقَاكُمْ-el-Hucurât 49/13. ³⁸	13	ت ق ی	و ق ی
كَالْجَوَابِ-Sebe' 34/13. ³⁹	12	ج و ب	ج ب ی
تَحْرُؤًا-el-Cin 72/14. ⁴⁰	14	ح ر ر	ح ر ی
وَحَلُّوا-el-İnsan 76/21. ⁴¹	21	ح ل ل	ح ل ی
فَحَلُّوا-et-Tevbe 9/5. ⁴²	5	خ ل ل	خ ل و
الْمَخَاضِ Meryem 17/23. ⁴³	23	خ و ض	م خ ض
وَأَذْكَرَ-Yûsuf 12/45. ⁴⁴	45	د ك ر	ذ ك ر
مُدَكِّرٍ-el-Kamer 54/15. ⁴⁵	15	د ك ر	ذ ك ر
مَرَضَى-el-Müzemmil 73/20. ⁴⁶	20	ر ض ی	م ر ض
الْمَرَضَى-et-Tevbe 9/91. ⁴⁷	92	ر ض ی	م ر ض
زَالَتْ-el-Enbiyâ 21/15. ⁴⁸	15	ز و ل	ز ی ل
لِيُرِيَنَّكَ-el-Kalem 68/51. ⁴⁹	51	ز ل ف	ز ل ق
زَلْنَا-el-Kehf 18/40. ⁵⁰	38	ز ل ف	ز ل ق
سَقَى-el-Kalem 68/42. ⁵¹	41	س ق ی	س ق و

³⁷ Flügel, *Concordantiae*, 38.

³⁸ Flügel, *Concordantiae*, 38.

³⁹ Flügel, *Concordantiae*, 47.

⁴⁰ Flügel, *Concordantiae*, 50.

⁴¹ Flügel, *Concordantiae*, 55.

⁴² Flügel, *Concordantiae*, 62.

⁴³ Flügel, *Concordantiae*, 64.

⁴⁴ Flügel, *Concordantiae*, 68.

⁴⁵ Flügel, *Concordantiae*, 68.

⁴⁶ Flügel, *Concordantiae*, 83.

⁴⁷ Flügel, *Concordantiae*, 83.

⁴⁸ Flügel, *Concordantiae*, 87.

⁴⁹ Flügel, *Concordantiae*, 87.

⁵⁰ Flügel, *Concordantiae*, 87.

⁵¹ Flügel, *Concordantiae*, 94.

1576 | Şahin, İskender. Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh ...

سَائِبَةٌ-el-Mâide 5/103. ⁵²	102	س و ب	س ی ب
طَائِفٌ-el-A'râf 7/201. ⁵³	200	ط ی ف	ط و ف
عَادٌ-el-Bakara 2/173. ⁵⁴	168	ع و د	ع د و
عِيدًا-el-Mâide 5/114. ⁵⁵	114	ع ی د	ع و د
عِوَانُهُ-el-Furkân 25/4. ⁵⁶	5	ع ی ن	ع و ن
عَائِنُونِي-el-Kehf 18/95. ⁵⁷	94	ع ی ن	ع و ن
عِزْرٌ-el-Ahzâb 33/33. ⁵⁸	38	ق ر ن	ق ر ر
عَائِلُونَ-el-A'râf 7/4. ⁵⁹	3	ق و ل	ق ی ل
عَقِيلًا-el-Furkân 25/24. ⁶⁰	26	ق و ل	ق ی ل
إِخْفَاً-el-Bakara 2/273. ⁶¹	274	ل ح ق	ل ح ف
مَهْلِكٌ-en-Neml 27/49. ⁶²	50	م ه ل	ه ل ك
نَفَقَةٌ-Hûd 11/91. ⁶³	93	ن ف ق	ف ق ه
هَدُنَا-el-Â'râf 7/156. ⁶⁴	155	ه د ی	ه و د
هَؤُلَاءِ-Hûd 11/40. ⁶⁵	40, 28	ه ل ك	أ ه ل
هَلِّئْكُمْ-el-Hucurât 49/14. ⁶⁶	14	و ل ت	ل ی ت

⁵² Flügel, *Concordantiae*, 98.

⁵³ Flügel, *Concordantiae*, 118.

⁵⁴ Flügel, *Concordantiae*, 134.

⁵⁵ Flügel, *Concordantiae*, 134.

⁵⁶ Flügel, *Concordantiae*, 135.

⁵⁷ Flügel, *Concordantiae*, 135.

⁵⁸ Flügel, *Concordantiae*, 151.

⁵⁹ Flügel, *Concordantiae*, 157.

⁶⁰ Flügel, *Concordantiae*, 157.

⁶¹ Flügel, *Concordantiae*, 172.

⁶² Flügel, *Concordantiae*, 187.

⁶³ Flügel, *Concordantiae*, 198.

⁶⁴ Flügel, *Concordantiae*, 203.

⁶⁵ Flügel, *Concordantiae*, 205.

⁶⁶ Flügel, *Concordantiae*, 214.

Şahin, İskender. Bir İntihal Örneği Olarak Hafız Yahya Hilmi Kastamonî... | 1577

يَحْمُوم-el-Vâkıa 56/43. ⁶⁷	42	يَحْمُوم	ح م م
الأيد-Sâd 38/17. ⁶⁸	16	ى د	ا ى د
ez-Zâriyât 51/47. ⁶⁹	47	ى د	ا ى د

Yaptığı bu hatalar, müellifin hem Arapça sarf konusundaki yetersizliğini, hem de ilgili Kur'an kelimelerinin manalarına vakıf olmadığını bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin o, A'râf 156'da geçen هُنَّا-kelimesini د ى fiili kökü altında göstermek suretiyle onun yol göstermek anlamında olduğunu ima etmiştir.⁷⁰ Flügel'in ilişkilendirdiği kelime kökü doğrultusunda âyet şu anlama gelmektedir: "Bize bu dünyâda da iyilik yaz, âhirette de. Biz sana yol gösterdik" (Allah) buyurdu: "Azâbıma, dilediğimi uğrattırım; rahmetim de her şeyi kuşatmıştır. Onu, takvalılara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize iman edenlere yazacağım."⁷¹ Oysa söz konusu kavram و د kökünden gelmekte ve tevbe edip dönmek, yönelmek gibi manaları ihtiva etmektedir. Bu durumda âyetin manası: "Bize bu dünyâda da iyilik yaz, âhirette de. Biz sana yöneldik" (Allah) buyurdu: "Azâbıma, dilediğimi uğrattırım; rahmetim de her şeyi kuşatmıştır. Onu, takvalılara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize iman edenlere yazacağım." şeklindedir. Kendisinin Bakara 168. âyet olarak kodladığı ancak Bakara 173'te geçen عَالٍ kelimesine و د fiil kökü altında yer vermekle onun dönmek manasına geldiğini ima etmiştir.⁷² Müellifin kelimeye yüklediği manaya göre âyet şöyle bir anlam içermektedir: "Allah size leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni harâm kıldı. Kim mecbur kalırsa, aşırıya kaçmadan ve geriye dönmeden (bunlardan) yemesinde bir günah yoktur. Muhakkak Allah çok gafûrdur rahîmdir."⁷³ Fakat kelime, Flügel'in kanaatinin aksine و د kökünden gelmekte ve haddi aşmamak, sınırları zorlamamak anlamına gelmektedir. Hâlbuki âyet: "Allah size leşi, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni harâm kıldı. Kim mecbur kalırsa, aşırıya kaçmadan ve sınırları

⁶⁷ Flügel, *Concordantiae*, 217.

⁶⁸ Flügel, *Concordantiae*, 217.

⁶⁹ Flügel, *Concordantiae*, 217.

⁷⁰ Flügel, *Concordantiae*, 203.

⁷¹ وَكُنْتُمْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَّا إِلَيْكُمْ قَالِ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُمِبُهَا لِلَّذِينَ " يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ "

⁷² Flügel, *Concordantiae*, 134.

⁷³ " إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ "

aşmadan (bunlardan) yemesinde bir günah yoktur. Muhakkak Allah çok gafûrdur rahîmdir." Manasında olmalıdır. Bu iki örneğin, onun yaptığı yanlışların âyetlerin manalarını nasıl çarpıttığını göstermesi açısından yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Flügel'in bir diğer hatası, kelimeleri harf sırasına göre sıralamasına rağmen kimi yerlerde buna dikkat etmemiş olmasıdır. Mesela dizilişe uygun bir şekilde رخى kelimesinden sonra رء kelimesini getirmişken,⁷⁴ bir başka yerde مسح kelimesini مسح dan önce getirmiştir.⁷⁵

Bu çerçevede Flügel, مسح kelimesini مسح kelimesinden sonra getirmesi gerekirken önce getirmiştir.⁷⁶ Ayrıca مسح kelimesini مسح kelimesinden önce getirmesi gerekirken bunun tam tersini yapmıştır.⁷⁷

2. YAHYA HİLMİ KASTAMONÎ ve MISBÂHU'L-İHVÂN'I

Yahya Hilmi Kastamonî'nin hayatına dair herhangi bir bilgiye rastlamadık. Ona ait elimizdeki tek veri, üzerinde çalıştığımız eseridir. Mukaddimesinde verdiği bilgilerden yola çıkarak onun muhtemelen 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşadığını söyleyebiliriz.

Kastamonî, mukaddimesinde Osmanlı padişahı II. Abdulhamid'i övdükten ve onun duasını talep ettikten sonra *Misbâh*'ı telif etmedeki maksadını şöyle ifade etmektedir:

"Hayra delâlet eden onu yapan gibidir" mazmûnu şerîfince min gayri had-din bir de isticlâb-ı daavât-ı hazreti hilafet penah-ı emniye-i mukaddemesine düşüp şöyle ki Kur'ân-ı Azîmuşşânın mânâyı şerîfine kesb ittila' ve vukûf etmek, kütübi tefâsîr-i şerîfeye müracaat mutavakkıf olmakla matlûb olan âyet-i celîle Kur'ân-ı Kerîm'in hangi sûre-i şerîfesinde bulunduğunu ve kaçınıcı âyet-i celîle id-iğini yek nazarda gösterir mücerred ihvanı dine bir hizmeti müftehara olmak üzere tahririne muvaffâkiyet hasıl olan ve *Misbâhu'l-ihvân* tesmiye olunan işbu eser-i acziyeyi meydan-ı istifâdiye vad'a mücâseret eyledim. Eser-i mezkûrun rehberliği ile âtide muharrar kaidesinde aranılan âyet-i celîle kütüb-i tefâsirde dahi fevka'l-

⁷⁴ Flügel, *Concordantiae*, 79.

⁷⁵ Flügel, *Concordantiae*, 181.

⁷⁶ Flügel, *Concordantiae*, 181.

⁷⁷ Flügel, *Concordantiae*, 181.

hadd suhuletle bulunabileceğinden her halde fâideden hâli olmayan şu *eser-i nacizemin* muzhir-i rağbet-i ihvan-ı din olacağında ümit varım.⁷⁸

Müellif, mukaddimeden sonra *Tenbih* adıyla bir başlık atmış ve burada eserin hecâ harflerine göre tertip edildiğini, surelerin yüz on dört adet olduğunu, kelimelerin kaçınıcı surenin kaçınıcı âyetinde geçtiğinin gösterildiğini zikretmiş, bundan sonra da *Tarife ve Usulü Taharri* başlığı altında eserin yazılış kaidelerini üç madde halinde beyan etmiştir. Bu kaideler de kısaca kelimelerin hangi kıstaslara göre yerleştirildiği kelimelerin yer aldığı bölümlerdeki birtakım işaretlerin ne anlama geldikleri gibi bilgilerdir.⁷⁹

Daha sonra *İhtâr maa'l-i'tizâr* şeklinde müstakil bir başlık açan Kastamonî, burada âyetlerini bizzat kendisinin numaralandırdığı yanındaki mushaftan bahsetmektedir. Fakat bunun yanında o, bir de ismini vermediği bir tefsirli mushaf ile kendi mushafını karşılaştırdığını zikretmektedir. Ayrıca o, bu ikisi arasında âyet numaraları bakımından nadiren fark olduğunu, bunun da önemli olmadığını vurgulamaktadır. Böylece Kastamonî, aranılan kelimelerin rahatlıkla bulunabileceğini, bunun da ya bir âyet aşağıda veya bir âyet yukarıda olabileceğini zikrettikten sonra *Misbâh*'ın âyet numaralarını da tefsirli mushafı değil de âyetlerini bizzat kendisinin numaralandırdığı mushafını referans alarak tertip ettiğini söylemektedir. Öte yandan yazar, tertip sonrası, adem-i vukûftan dolayı ortaya çıkan noksanlık sebebiyle özür dilemekte ve kendi mushafı ile tefsirli mushafın kaç âyetinin rakamlarında farklılık olduğunu ve yanlışını-doğrusunu gösteren bir cetvelin yapılacağını arz ve beyan olduğunu ifade etmiştir.⁸⁰

Söz konusu başlıktan sonra sûrelerin isimlerinin, Kur'an'daki sıra numaralarını ve kaç âyetten müteşekkil olduklarını gösteren bir tablo bulunmaktadır ki burada sûrelerin âyet sayıları müellifin eserinde verdiği sayılardan farklı olup, günümüzde kullandığımız resmi mushafın sayılarıyla aynıdır.⁸¹

Kitabın fihrist kısmı ise besmele, hamdele ve salvele ile başlamakta ve eserin *Tertîbu zîbâ* ve emsali olan kitaplardan faydalandığı, lügat kitaplarının

⁷⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 2.

⁷⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 3-4.

⁸⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 4.

⁸¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 5.

1580 | Şahin, İskender. Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh ...

tertibi gibi dizayn edildiği, Kur'an kelimelerinin tümünü ihtiva ettiği beyan edilmekte ve asıl metne giriş yapılmaktadır.

Misbâh, şekil itibarıyla her bir sayfası dört sütüne bölünmüş üç yüz on dokuz sayfadan müteşekkil bir eser olup, yazılış tarihi h. 1321 yılının Ramazan ayı,⁸² neşir tarihi ise h. 1322'dir. Sütunların içerisinde harf babları, onların altında o harflerle başlayan kelimeler, onların altında da geçtikleri surelerin ve âyetlerin numaraları yer almaktadır. Sûre numaraları büyük, âyet numaraları ise küçük yazılmıştır. Müellif, kelimelerin dizilişini ilk harfi esas alan modern sözlük diziliş usulüne göre yapmış, sırasıyla kök kelimeleri "elif"ten başlatmak suretiyle "ye" harfine kadar sıralamıştır.

Misbâh'ta surelerin sıraları ve numaraları, günümüzdeki mushafın sıralarıyla ve numaralarıyla aynıdır. Ne var ki âyet numaraları günümüzdeki ile aynı değildir. Bazı surelerin âyet numaraları birebir örtüşürken bazıları örtüşmemektedir. Flügel'in eserinde olduğu gibi *Misbâh*'ta da mevcut Mushaflarla uyuşmayan âyet numaralarının sayısı yüzlerce olmasına rağmen burada hepsine değinmeyi lüzumsuz görüyor ve Flügel'in fihristini incelerken ondan rastgele seçtiğimiz yirmi kadar örnek kelimeyi Kastamonî'nin eseri ile karşılaştırma imkânı da olsun diye aynen veriyoruz.

الإِبِلِ el-En'âm 6/144'de geçmesine rağmen 145'te gösterilmiştir.⁸³

فَأَكَلَا Tâhâ 20/121'de geçmesine rağmen 119'da gösterilmiştir.⁸⁴

وَالْبَخْرُ Lokmân 31/27'de geçmesine rağmen 26'da gösterilmiştir.⁸⁵

نُجَازِي Sebe' 34/17'de geçmesine rağmen 16'da gösterilmiştir.⁸⁶

فَحَسْبُهُ el-Bakara 2/206'da geçmesine rağmen 202'de göstermiştir.⁸⁷

النُّنُوبِ Âl-i İmrân 3/135'te geçmesine rağmen 129'da gösterilmiştir.⁸⁸

صَنَعْنَا el-Enfâl 8/66'da geçmesine rağmen 67'de gösterilmiştir.⁸⁹

⁸² Klasik yazım usulünce yazılış tarihi eserin sonunda verilmiştir. Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 319.

⁸³ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 6.

⁸⁴ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 30.

⁸⁵ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 52.

⁸⁶ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 74.

⁸⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 85.

⁸⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 114.

⁸⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 168.

يُصَلِّ Muhammed 47/4'te geçmesine rağmen 5'te gösterilmiştir.⁹⁰

سَيُطَوَّقُونَ Âl-i İmrân 3/180'de geçmesine rağmen 176'da gösterilmiştir.⁹¹

يَعْنِي el-Ahkâf 46/33'te geçmesine rağmen 32'de gösterilmiştir.⁹²

لَا تُقْرَبُ el-Kehf 18/24'te geçmesine rağmen 23'te gösterilmiştir.⁹³

لُفْرَانُ el-Vâkıa 56/77'de geçmesine rağmen 76'da gösterilmiştir.⁹⁴

يُفَدِّرُ en-Nahl 16/76'da olmasına rağmen 77'de gösterilmiştir.⁹⁵

لَيْثُ Hûd 11/69'da yer almasına rağmen 72'de gösterilmiştir.⁹⁶

فَأَنْبَتْنَا en-Neml 27/60'ta geçmesine rağmen 61'de gösterilmiştir.⁹⁷

مَنْتُورًا el-Furkân 25/23'te geçmesine rağmen 25'te gösterilmiştir.⁹⁸

نَصْرًا el-Ankebût 29/10'da geçmesine rağmen 9'da gösterilmiştir.⁹⁹

يَسْتَكْفِفُ en-Nisâ 4/172'de geçmesine rağmen 170'de gösterilmiştir.¹⁰⁰

وَوَجَدُوا el-Kehf 18/49'da geçmesine rağmen 47'de gösterilmiştir.¹⁰¹

هَذَا Meryem 19/90'da geçmesine rağmen 92'de gösterilmiştir.¹⁰²

Ele aldığımız bu örneklerde görüldüğü üzere Flügel'in âyetlere verdiği numaralar ile Kastamonî'nin kendisine nispet ettiği eserinde âyetlere verdiği numaralar birebir aynıdır. Bu ayniyet sadece seçilen örneklerle sınırlı olmayıp her iki eserde yer alan bütün âyet numaraları için geçerlidir.

Öte yandan Kastamonî, Flügel'in yaptığı gibi *Misbâh*'ta kelime köklerini tespitinde de bazı hatalar yapmıştır. Yaklaşık otuz dokuz Kur'an kelimesinin kökünü tespit hususunda müellifin yaptığı söz konusu hatalar, Kur'an'ın kelime fihristini çıkarabilecek seviyedeki bir Osmanlı âliminin yapabileceği türden

⁹⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 169.

⁹¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 173.

⁹² Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 198.

⁹³ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 220.

⁹⁴ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 220.

⁹⁵ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 218.

⁹⁶ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 250.

⁹⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 277.

⁹⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 278.

⁹⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 284.

¹⁰⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 291.

¹⁰¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 294.

¹⁰² Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 308.

1582 | Şahin, İskender. Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh ...

değildir doğrusu. Kastamonî'nin fihristinde tespit ettiğimiz söz konusu hatalar aşağıda verilmiştir.

Resmî Mushaf	Kastamonî Mushafı	Hata nedeni	Doğrusu
وَأَبْرِيْقَ-el-Vâkıa 56/18. ¹⁰³	18	إبريق	ب ر ق
فَأَنْزَرَ-el-Âdiyât 100/4. ¹⁰⁴	4	ا ن ر	ث و ر
أَدُوْا-ed-Duhân 44/18. ¹⁰⁵	17	ا د د	ا د ی
إِسْتَبْرَقَ-el-Kehf 18/31. ¹⁰⁶	30	ا س ت ب ر ق	ب ر ق
مُوصِدَةٌ-el-Beled 90/20. ¹⁰⁷	20	أ ص د	و ص د
فَاسْتَبَقُوا-Yâsîn 36/66. ¹⁰⁸	66	ب ق ی	س ب ق
الْأَلْفَى-el-Leyl 92/17. ¹⁰⁹	17	ت ق ی	و ق ی
أَنْقَاكُمْ-el-Hucurât 49/13. ¹¹⁰	13	ت ق ی	و ق ی
كَالْجَوَابِ-Sebe' 34/13. ¹¹¹	12	ج و ب	ج ب ی
تَحْرُؤًا-el-Cin 72/14. ¹¹²	14	ح ر ر	ح ر ی
وَلْخُلُوا-el-İnsan 76/21. ¹¹³	21	ح ل ل	ح ل ی
فَخَلُّوا-et-Tevbe 9/5. ¹¹⁴	5	خ ل ل	خ ل و
الْمَخَاضِ-Meryem 17/23. ¹¹⁵	23	خ و ض	م خ ض

¹⁰³ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 6.

¹⁰⁴ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 10.

¹⁰⁵ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 15.

¹⁰⁶ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 19.

¹⁰⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 19.

¹⁰⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 60.

¹⁰⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 68.

¹¹⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 68.

¹¹¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 79.

¹¹² Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 83.

¹¹³ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 90.

¹¹⁴ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 99.

¹¹⁵ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 102.

Şahin, İskender. Bir İntihal Örneği Olarak Hafız Yahya Hilmi Kastamonî... | 1583

ذِكْرٌ -Yûsuf 12/45. ¹¹⁶	45	ذ ك ر	ذ ك ر
ذِكْرٍ -el-Kamer 54/15. ¹¹⁷	15	ذ ك ر	ذ ك ر
مَرْضَى -el-Müzemmil 73/20. ¹¹⁸	20	ر ض ى	م ر ض
مَرْضَى -et-Tevbe 9/91. ¹¹⁹	92	ر ض ى	م ر ض
زَلَّاتٌ -el-Enbiyâ 21/15. ¹²⁰	15	ز و ل	ز ى ل
زَلْفٌ -el-Kalem 68/51. ¹²¹	51	ز ل ف	ز ل ق
زَلْفًا -el-Kehf 18/40. ¹²²	38	ز ل ف	ز ل ق
سَقَى -el-Kalem 68/42. ¹²³	41	س ق ى	س ق و
سَائِبَةٍ -el-Mâide 5/103. ¹²⁴	102	س و ب	س ى ب
طَائِفٌ -el-A'râf 7/201. ¹²⁵	200	ط ى ف	ط و ف
عَوْدٌ -el-Bakara 2/173. ¹²⁶	168	ع و د	ع و د
عِيدًا -el-Mâide 5/114. ¹²⁷	114	ع ى د	ع و د
عِوَانُهُ -el-Furkân 25/4. ¹²⁸	5	ع ى ن	ع و ن
عَائِنُونِي -el-Kehf 18/95. ¹²⁹	94	ع ى ن	ع و ن
قَرَنٌ -el-Ahzâb 33/33. ¹³⁰	38	ق ر ن	ق ر ر

¹¹⁶ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 108.

¹¹⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 108.

¹¹⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 129.

¹¹⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 129.

¹²⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 135.

¹²¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 134.

¹²² Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 134.

¹²³ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 143.

¹²⁴ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 149.

¹²⁵ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 174.

¹²⁶ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 197.

¹²⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 198.

¹²⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 198.

¹²⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 198.

¹³⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 220.

1584 | Şahin, İskender. Hafız Yahya Hilmi Kastamonî's Misbâh ...

قَائِلُونَ-el-A'râf 7/4. ¹³¹	3	ق و ل	ق ی ل
مَقِيلًا-el-Furkân 25/24. ¹³²	26	ق و ل	ق ی ل
إِلْحَافًا-el-Bakara 2/273. ¹³³	274	ل ح ق	ل ح ف
مَهْلِكًا-en-Neml 27/49. ¹³⁴	50	م ه ل	ه ل ك
نَفَقَةً-Hûd 11/91. ¹³⁵	93	ن ف ق	ف ق ه
مُهْنًا-el-Â'râf 7/156. ¹³⁶	155	ه د ی	ه و د
وَأَهْلِكَ-Hûd 11/40. ¹³⁷	40, 28	ه ل ك	أ ه ل
يَلْتَكِمُ-el-Hucurât 49/14. ¹³⁸	14	و ل ت	ل ی ت
يَخْمُومُ-el-Vâkıa 56/43. ¹³⁹	42	ي خ م و م	ح م م
الْأَيْدِ-Sâd 38/17. ¹⁴⁰	16	ی د	ا ی د
بِأَيْدٍ-ez-Zâriyât 51/47. ¹⁴¹	47	ی د	ا ی د

Yine burada da Kastamonî'nin fihristinde yaptığı kelime hataları ile Flügel'in yaptığı kelime hatalarının birebir aynı olduğunu görüyoruz.

Flügel'in fihristini değerlendirirken kelimelerin köklerini tespit noktasında düştüğü hataların, âyetlerin manalarını nasıl değiştirdiğine temas etmiş ve bunu da A'râf 156 ve Bakara 173. âyetler üzerinde göstermiştik. Flügel'in yaptığı hataları Kastamonî de aynen tekrarladığı için, ilgili örnekler üzerinde durmayacağız. Fakat ne yazık ki, mevzu bahis hatalar sonuçları itibariyle oldukça vahimdir.

¹³¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 229.

¹³² Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 229.

¹³³ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 251.

¹³⁴ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 274.

¹³⁵ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 289.

¹³⁶ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 309.

¹³⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 311.

¹³⁸ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 304.

¹³⁹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 316.

¹⁴⁰ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 316.

¹⁴¹ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 316.

Misbâh'ta yer alan bir diğer hata türü de kelimeler harf sırasına göre sıralanmasına rağmen bazı yerlerde buna dikkat edilmemiş olmasıdır. Örneğin dizilişe uygun bir şekilde رخى kelimesinden sonra رة kelimesini getirmişken,¹⁴² bir başka yerde مسد kelimesini مسح dan önce getirmiştir.¹⁴³ Bir başka yerde Kastamonî, مسح kelimesini منس kelimesinden sonra getirmesi gerekirken önce getirmiş,¹⁴⁴ مسح kelimesini de منس kelimesinden önce getirmesi gerekirken bunun tam tersini yapmıştır.¹⁴⁵ Gördüğümüz gibi şaşırtıcı bir şekilde Flügel'in, kelimelerin dizilişi ile ilgili yaptığı bu yanlışların aynısını Kastamonî de yapmıştır.

3. CONCORDANTICAE CORANI ARABICAE ve MISBÂHU'L-İHVÂN'IN KARŞILAŞTIRILMASI

Yazarlarının birisi müsteşrik, diğeri de bir Osmanlı âlimi olan iki eser de daha çok araştırma amaçlı olarak Kur'ân kelimelerinin hangi sûre ve âyetlerde ne şekilde geçtiğinin kolayca bulunabilmesi için hazırlanmış bir fihrist özelliği taşımaktadır.

Hem şekil hem içerik yönüyle karşılaştırdığımız her iki eser birbirlerinden sadece üç yönde farklıdır. Bunlardan *birincisi* yazarları, *ikincisi* و maddesinin yeri ile ilgilidir. Flügel, ilgili maddeyi و maddesinden önce getirmişken,¹⁴⁶ Kastamonî ise و maddesini و maddesinden sonra ve و maddesinden önce getirmiştir.¹⁴⁷ *Üçüncüsü* de Flügel'in, eserinin her sayfasını beş sütuna, Kastamonî'nin ise dört sütuna ayırmış olmasıdır.

Bu farklar haricinde Flügel'in *Concordantiae Corani Arabicae*'si ile Kastamonî'nin *Misbâhu'l-ihvân*'ı her bakımdan birbirleriyle aynıdır. Her iki eserin doğrularının birbirleriyle örtüşmesi noktasında herhangi bir sıkıntı görmüyoruz. Fakat yanlışlar noktasında da birbirleriyle örtüşmesi oldukça ilginç gözükmektedir. Mevzuyu birkaç örnekle açıklamak istiyoruz.

¹⁴² Flügel, *Concordantiae*, 79.

¹⁴³ Flügel, *Concordantiae*, 181.

¹⁴⁴ Flügel, *Concordantiae*, 181.

¹⁴⁵ Flügel, *Concordantiae*, 181.

¹⁴⁶ Flügel, *Concordantiae*, 208-216.

¹⁴⁷ Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 294-306.

Arapçaya biraz aşinalığı olan bir kişi, Kur'an'da Hûd 40 ve Müminûn 27'de geçen أَهْلَكَ kelimenin isim tamlaması, buradaki أَهْلُ nin muzaaf, ك nin de muzâfun ileyh olan bir muhatap zamiri olduğunu bilir. Ne yazık ki yıllarını Kur'ân ve doğu dilleri ilimlerine adanmış olan Flügel kelimenin kökünün أَهْلَكَ fiili olduğunu zikretmiştir. Böylesi bir fahiş hatayı Osmanlı âlimlerinden Hafız olan Yahya Hilmi Kastamonî'nin de yapmış olması intihal olayını gözler önüne sermektedir.¹⁴⁸ Flügel ve Kastamonî'nin ilişkilendirdikleri kelime doğrultusunda Hûd 40. âyet: "Nihâyet emrimiz gelip de tandır kaynayınca dedik ki: "Her şeyden ikişer çifti gemiye yükle ve aleyhlerinde hüküm verdiklerimiz ve iman edenler hâriç olmak üzere *helak etti*. Zaten onunla beraber iman edenler pek azdı."¹⁴⁹ ve Müminûn 27. âyet: "Gözetimimizde vahiyle gemiyi yap diye vahyettik. Nihâyet emrimiz gelip de tandır kaynayınca dedik ki: "Her şeyden ikişer çifti gemiye yükle ve aleyhlerinde hüküm verdiklerimiz ve iman edenler hâriç olmak üzere *helak etti*. Zalimler konusunda benden istekte bulunma, muhakkak onlar boğulacaklardır."¹⁵⁰ şeklinde bir mana kazanmaktadır.

Haddizatında Hûd 40. âyet: "Nihâyet emrimiz gelip de tandır kaynayınca dedik ki "Her şeyden ikişer çifti ve aleyhlerinde hüküm verdiklerimiz hâriç olmak üzere *ehlîni* ve inananları gemiye yükle!" Zaten onunla beraber iman eden pek azdı." ve Müminûn 27. âyet de: "Biz de ona "gözlerimizin önünde ve vahyimizle gemiyi yap" diye vahyettik. Bizim buyruğumuz gelip de tandır kaynayınca her cinsten iki çift ve *ehlîni* de gemiye al. Yalnız onlar içinde aleyhlerine söz geçmiş olanları bırak. O zulmedenler hakkında bana istekte bulunma; onlar, mutlaka boğulacaklardır!" şeklinde bir manaya sahiptir.

Tevbe 91. ve Müzemmil 20. âyetlerde geçen, "hastalık" anlamına gelen و ر ض ر kökünden müştak مَرَضَى kelimesini, "razı olmak" anlamına gelen و ر ض ر kökünden türediğini beyan etmek her iki müellifin yaptığı fahiş hatalardan bir diğeriştir.¹⁵¹ Her iki müellifin ilişkilendirdikleri kelime çerçevesinde Tevbe 91. âyet: "Zayıflara, *razı olunmuşlara*, harcayacak bir şeyi olmayanlara, Allah ve Elçisi için

¹⁴⁸ Flügel, *Concordantiae*, 205; Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 311.

¹⁴⁹ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا أَلْفٌ قَلِيلٌ

¹⁵⁰ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعْ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَاَوْحَيْنَا فَاِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

¹⁵¹ Flügel, *Concordantiae*, 83; Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 129.

öğüt verdikleri takdirde bir günah yoktur. İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah, gafûrdur, rahîmdir.”¹⁵² ve Müzemmil 20. âyet: “Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalktığını; Seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamayacağınızı bildiği için sizi affetti. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizden *razı olunmuşlar*, yeryüzünde gezip Allah'ın lutfunu arayan başka kimseler ve Allah yolunda savaşılan daha başka insanlar bulunacağını bilmiştir.”¹⁵³ şeklinde bir anlam kazanmaktadır.

Oysa Tevbe 91. Âyetin anlamı: “Zayıflara, *hastalara*, harcayacak bir şeyi olmayanlara, Allah ve Elçisi için öğüt verdikleri takdirde bir günah yoktur. İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah, gafûrdur, rahîmdir.” ve Müzemmil 20. Âyetin anlamı da: “Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalktığını; Seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamayacağınızı bildiği için sizi affetti. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizden *hastalar*, yeryüzünde gezip Allah'ın lutfunu arayan başka kimseler ve Allah yolunda savaşılan daha başka insanlar bulunacağını bilmiştir.” şeklinde bir anlam ihtiva etmektedir.

Yine Hûd 91de "anlamak" manasında kullanılan ve ق ف kökünden gelen ن kelimesinin her iki müellif tarafından "nifak yapmak" anlamında kullanılan ق ف kökünden geldiğinin beyan edilmesi büyük bir hezeyandır.¹⁵⁴ Her iki müellifin ilişkilendirdikleri kelime doğrultusunda âyet: “Dediler ki: "Ey Şu'ayb, senin söylediklerinin çoğu *ikiyüzlülük yapmadı*, biz seni içimizde zayıf görüyoruz. Kabilen olmasaydı seni mutlaka taşlardık! Senin bizim yanımızda hiçbir değer yoktur!"”¹⁵⁵ tarzında bir manaya bürünmektedir. Hâlbuki âyet: “Dediler ki: "Ey Şu'ayb,

¹⁵² لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُخْسِبِينَ مِنْ “سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ”

¹⁵³ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُعَذِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عِلْمٌ أَن لَّنْ نَّخْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُمْ مَرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

¹⁵⁴ Flügel, *Concordantiae*, 198; Kastamonî, *Misbâhu'l-ihvân*, 289.

¹⁵⁵ “قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَاكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْمُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بَعِزٌّ”

senin söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz, biz seni içimizde zayıf görüyoruz. Kabilen olmasaydı seni mutlaka taşlardık! Senin bizim yanımızda hiçbir değer yoktur!" şeklindedir.

Flügel'in eserini incelerken onun otuz dokuz yerde bu türden hataları yaptığını söylemiş ve bunları bir liste halinde vermiştik. Ne var ki *Misbâh*'i incelerken Flügel'in yaptığı otuz dokuz hatanın hepsinin Kastamonî tarafından da yapılmış olduğuna şahit olduk. Gerçekten de bu bir rastlantı olabilir mi?

Öte yandan her iki müellifin verdikleri tüm âyet numaralarının birbirleriyle örtüşmesi de bir rastlantıyla izah edilemeyecek bir durumdur. Flügel, 1834 yılında neşrettiği ve âyetlerini bizzat kendisinin numara verdiği mushaftan istifade ederek fihristinin âyet numaralarını vermiştir. Kastamonî de âyetlerine bizzat kendisinin numara verdiği yanındaki mushaftan istifade ederek fihristinin âyet numaralarını vermiş olduğunu zikretmektedir. Flügel ile Kastamonî'nin fihristlerinin âyet numaraları arasında da hiçbir fark yoktur. Bu benzerlik, her iki müellifin istifade ettikleri mushafların da aynı olduğuna işaret etmektedir. Gerçekten de Kastamonî'nin kendi yanında bulunduğu ve rakamlandırdığı bu mushafın, İslam âleminde yüzyıllardır kullanılan resmi mushaftan farklı olması ne ile izah edilebilir? Veya Kastamonî, neden âyet numaraları resmi mushafla örtüşmeyen bir mushaf ile Kur'ân fihristi gibi ciddi bir çalışmaya girişmiş olsun? Bu tür soruları çoğaltmak mümkündür. Flügel'in eserini incelerken rastgele seçtiğimiz kelimelerin geçtiği âyet numaralarının resmi mushaftan farklı olduğunu gördük. Aynı kelimelerin âyet numaralarını *Misbâh* ile karşılaştırdığımızda şaşırtıcı bir şekilde birbirlerinin aynı olduğuna şahit olduk ki bu durumun bir tesadüf olarak izah edilmesi söz konusu olamaz.

Söz konusu benzerliklere ilaveten, son tahlilde Flügel'in bazen kelimelerin dizilişinde yaptığı bariz hataların, Kastamonî tarafından da tekrarlanmış olması gerçeği, onun "şu eser-i nacizem" ifadesiyle kendisine nispet ettiği *Misbâhu'l-ihvan* adlı Kur'an fihristinin, Flügel'in *Concordanticae Corani Arabicae* isimli fihristinin ta kendisi olduğunu göstermektedir.

Devamlılık ve kaynaklara dayanmak ilmî çalışmalarda gözetilmesi gereken iki önemli husustur. Bunların gerçekleşmesi için bütün ilmî çalışmaların önceden yapılan faaliyetlerle temellendirilmesi gerekir. Herhangi bir sebepten dolayı bu gerçekleşmez ise çalışmalar bilimselliğini ve dolayısıyla güvenilirliği yitirir. Bunun

sonucunda bilim ahlakı ihmal ve ihlal edilmiş ve böylece çalışılan bilim alanı da sıkıntıya sokulmuş olur.

Bilimsel çalışmaların ana eksenini oluşturan *devamlılık* ve *kaynaklara dayanma* ilkelerinin gerçekleşmesine engel olan en büyük etken intihal olarak adlandırılan bilimsel aşırma olayıdır. *Bir başka müellifin, boyutları ne kadar olursa olsun düşünce, yazı ve çalışmalarını kaynak kişiye usulüne uygun olarak atıf yapmadan kişinin kendisine aitmiş gibi göstermesi, sunması, ifade etmesi veya neşretmesi* şeklinde tarif edilen intihal,¹⁵⁶ büyük bir etik problemdir. Bir müellifin emek vererek meydana getirdiği çalışmayı, ona hiç atıfta bulunmadan olduğu gibi aktarma faaliyeti ise intihalin en ileri aşamasını oluşturmaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki Kastamonî de böyle bir yanlışın içine düşmüş ve Flügel'in söz konusu eserini olduğu gibi intihal yapmıştır.

Araştırmalarımızın bizi getirdiği noktada Kastamonî'nin bir eser telif etmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Ne var ki o, mukaddimesinde söz konusu eseri kendisine nispet etmekle ilim camiasını yanıltmış ve böylece bilimsel çalışmalardaki etik kurallarını ihlal etmiştir.

Öte yandan Flügel'in eserini olduğu gibi kendi eseri olarak lanse eden Kastamonî, eseri sayesinde onun yaptığı yanlışların İslam ilim dünyasına mal olmasına yardımcı olmakla kalmamış aynı zamanda onun Arapça konusundaki yetersizliğine sahip olmuştur.

SONUÇ

Müsteşriklerin, Kur'an üzerine kayda değer çalışmalar vücuda getirmiş oldukları muhakkaktır. Bu çalışmalarını da art niyetli olanlar hariç, çalışma yaparken işlerini kolaylaştırma amacıyla yapmışlardır. Ne maksatla yapmış olurlarsa olsunlar, onların eserlerine kayıtsız kalınamaz. Çünkü nihâyetinde yaptıkları araştırmalar istisnaları olmakla birlikte özellikle art niyet olanların Müslüman ilim adamları tarafından incelenmesi, denetlenmesi ve yanlış olan hususların mutlaka ortaya konulması gerekir.

---

¹⁵⁶ Hülya Güven ve Serdar Gidener, *Bilimsel Düşünce ve Araştırmada Etik* (İzmir: Dokuz Eylül Yay., 2003), 24.

İlim geleneğimizde bir eserin hangi maksatlara binaen vücuda getirileceği İslam âlimleri tarafından tespit edilmiş ve yedi ölçüt belirlenmiştir. Buna göre oluşturulacak eserin ya benzeri olmayan bir hususu ortaya koyması ya noksan bırakılmış bir mevzuyu tamamlaması ya kapalı olan bir konuya açıklık getirmesi ya oldukça uzun olan bir meseleyi içeriğini bozmadan ihtisar etmesi ya dağınık halde olan konuyu sistemli bir şekilde bir araya getirmesi ya karışık olan meseleyi düzenli bir şekilde anlaşılır hale getirmesi veyahut da bir müellifin yaptığı hataları düzeltmesi için kaleme alınmış olması gerekir.¹⁵⁷

Kastamonî'nin yaptığı bu çalışmanın kendisinin olmadığını gördük. Tespitlerimiz bizlerde, birbirlerine benzer gibi duran eserleri ele alırken mutlaka onları yanlış ve doğrularıyla karşılaştırarak okumamız gerektiği kanaatini uyandırdı. Bu yapıldığı takdirde, eserlerin orijinalliği, birbirleriyle münasebetleri, ayrıştıkları ve örtüştükları yerler hem iyi görülmüş hem de sağlıklı değerlendirmeler yapılmış olur.

KAYNAKÇA

- Alemizâde Feyzullah el-Hasenî. *Fethu'r-rahmân li tâlibi âyâtî'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Matbaatü'l-ehliyye, 1323.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Flügel, Gustavus Leberecht. *Concordantiae Corani Arabicae*. Leipsiae, 1842.
- Flügel, Gustavus Leberecht. *Corani Textus Arabicus*. Leipsiae, 1934.
- Güven, Hülya ve Serdar Gidener. *Bilimsel Düşünce ve Araştırmada Etik*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2003.
- Kastamonî, Yahya Hilmi bin Hüseyin. *Misbâhu'l-ihvân li taharri âyâtî'l-Kur'ân*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1322.
- Keskioğlu, Osman. *Nüzûlünden Günümüze Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İbn Haldûn, Abdurrahman bin Muhammed. *Mukaddime*. çev. Halil Kendir. 2 cilt. Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004.
- Mumammed Fuâd Abdulkakî. *Mu'cemül-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Yel, Ali Murat. "Flügel, Gustav Leberecht". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 165-166. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

¹⁵⁷ İbn Haldûn, Abdurrahman bin Muhammed, *Mukaddime*, çev. Halil Kendir (Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004), 2:780-781.